

УДК 821.161.2

Кир'янчук Ігор

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ПАЛІТРА ЗБІРКИ МИХАЙЛА ОРЕСТА “ЛУНИ ЛІТ”

У статті досліджується філософська проблематика та художня специфіка збірки Михайла Ореста “Луни літ”. Предметом скрупульозного аналізу постають окремі естетичні системи в ключі їхньої самодостатності та композиційної вагомості для творення цілісного смислового наповнення всієї збірки. Акцентується увага на інтерпретації неповторності онтологічного бачення поета, репрезентованого мовою.

Ключові слова: естетичне бачення, філософські роздуми, поетичний символ, автор, буття, твір, думка, почуття.

В статье исследуется философская проблематика и художественное своеобразие сборника Михайла Ореста “Эхо лет”. Предметом пристального анализа являются отдельные эстетические системы в контексте своей самодостаточности и композиционной весомости для целостного смыслового наполнения всего сборника. Акцентируется внимание на интерпретации неповторимости онтологического видения поэта, репрезентированного языком.

Ключевые слова: эстетическое видение, философские размышления, поэтический символ, автор, бытие, произведение, мысль, чувства.

The article examines the philosophical problems and artistic specifics of Michael Orest's collection "The echo of the years." The subject of the detailed analysis is separate aesthetic systems in the context of their self-sufficiency and compositional importance for the creation of a holistic and semantic content of the whole collection. The major attation is given to the interpretation of the uniqueness of the poet's ontological vision of represented by the language.

Keywords: an aesthetic vision, philosophical reflections, a poetic symbol, an author, life, work, thoughts, feelings.

Орест є одним з ключових неокласиків в українській літературі. Його творчість, пройнята невимовною жадобою до збереження глибоко естетичних цінностей, стала вагомим надбанням для нації. Слід зауважити, що кожен поетичний твір підлягає детальному дослідженню. Воно має ґрунтуватися на поетапному тлумаченні віршів, що дасть змогу розуміти своєрідність написання та змістову специфіку кожного з творів. Кожен твір – це мозаїка, що складає портрет письменницького світу. З кожним твором, з кожною новою правильно витлумаченою думкою можна наблизитися до справжнього розуміння як окремо визначених творінь, так і творчості в цілому.

До тлумачення творів Михайла Ореста наближались такі неординарні вчені, як С. Гординський [3], В. Державин [4], І. Кошелівець [9], І. Качуровський [6], С. Павличко [10], М. Слабошпицький [11], Н. Кириєнко [7], Ю. Ковалів [8], О. Астаф'єв [1], М. Ільницький [5], О. Бросаліна [2]. Вони, досліджуючи творчу спадщину поета, здійснили свій вагомий внесок у її розуміння.

У вірші “О серце світів, о лагідне...” автор зображує палітру благаання, яка своїми барвами простягає до істинного естетичного бачення навколишнього світу. Слід зазначити, вірш вкотре підтверджує, що Михайло Орест сповідує класичні цінності у написанні поезії. Він звертається у безумному пориві натхнення до “серця світів”, яке, на його думку, є лагідним. Складається враження, що цей образ символізує добро. Поет просить з упованням на ласку, щоб “серце” – як поетичний символ зібрання найчистіших та найчесніших почуттів – помилувало бідну, пустинну, виснажену землю (“В безмірній щедроті своїй Схилися, далеке і рідне, І землю скорботну огрій!” [11, 21]). Він пояснює своє незручне становище, що зумовило його вселенську просьбу (“Я, спраглий любові ясної” [11, 21]). Врешті-решт, воно помалу переростає у повну безвихідь, з якої може, слід розуміти, врятувати лише “серце світів” (“Благаю тебе: підійми Мене із безодні страшної, Безодні убивства і тьми!” [11, 21]) Таким чином, ліричний герой має єдину мету – відійти від темної сторони світу. Він усвідомлює, що сам не зможе цього

зробити. Тому з надією на щось набагато вище за себе просить про порятунок.

Надзвичайно драматичним і чуттєвим, сповненим жаги до свободи є вірш “Прекрасні дні, в минулім потонулі...”. Він, якщо керуватися особистою біографією та начерками з життєвого досвіду, описує ті неймовірно та неповторно трагічні миті, які йому довелося пережити свого часу в тюрмі, у період передемігрантської доби. Кожен твір, як прозовий, так поетичний, можна розглядати з точки зору автора як творця твору і з точки зору ліричного героя. А є й випадки, коли твір можна розглядати і з позиції ліричного героя, і з позиції автора. Якраз зазначений вірш і є таким випадком. Ліричний герой твору – це автор з усіма властивими йому переживаннями та почуттями. Він починає твір з прекрасних днів, що зникли за дверима минулого, упевнений в тому, що вони достеменно закарбувалися у його пам’яті, у його виваженій творчій свідомості (“Прекрасні дні, в минулім потонулі! Ще образ ваш не стерся, не поблід!” [11, 21]) Таким чином, можна констатувати, що автор живе минулим, яке є сповненим безцінними митями щастя і здатне своїм незримим образом затуманювати скорботну правду тогочасної сучасності. Знову ж таки, “поет лісу” торкається свого улюбленого образу, пишучи, що він відчуває свій маленький світ життя, свій ліс, який ніби дихає у його естві і змушує серце здригатися, нестися у далечінь доброї долі (“Іду в ліси, де мій зостався слід, І знов мені шумлять дерева чулі” [11, 21]). У другому катрені автор зображує істинне лице волі, яке, не втративши її, можеш навіть не відчуті і торкнутися ностальгічними думками. Знову ж таки, перед творчим тілом автора постають каскади образів, властиві лісовій, улюбленій його місцевості (“Я бачу блискавичний біг козулі, Таємну папороть і тихий глід, Суниць я бачу ароматний плід І п’ю блаженним слухом клич зозулі” [11, 21]). Та враз його замилування природою уривається, а натомість на сцену почуттів виходить жах, тривога та приреченість. Він усвідомлює, що все ним описане – лише плід уяви, а правда полягає у тому, що він знаходиться за іржавими тюремними ґратами. Він – арештант. Він відділений від світу і схований у шкатулці життя, в якій роки течуть невідомо куди і невідомо нащо. Він занадто далеко від просторів, про які уявляє, але це не заважає

торкатися їх хоча б у думках. Лише у думках. А насправді він за ґратами (“Враз барви щастя гаснуть. У п'їтми Квадрат вікна біліє. Чорні ґрати, В залізі двері. Тиша. Я – в тюрмі” [11, 21]). Автор детально описує картину жаху, на якій намальованими дійовими особами стає як він, так і його творча думка. Він перелякується. І мовби кричить з останніх життєвих сил, закликаючи помогти йому вибратися з цієї безодні. Він не може тут знаходитися. Це непосильно тяжка вага на його і так знеможені роздумами думки-плечі. Він благає, плаче, просить. Просити – це вже останнє, на що сподівається він, щоб вирватися з кола болю (“О духи! Я не хочу тут конати, Я – волі син. Порвіть погубну сїть! Я плачу, я благаю: допоможіть!” [11, 21]).

Поезію “Погасли серця сонячні хорали...” можна розглядати як своєрідний змістовий синтез двох його творів: “Сторож” та “О серце світів, о лагідне!”. Тобто, процес розгортання думки нагадує тематичне забарвлення згаданих віршів. Це демонструє увесь другий катрен і з'явлення образу “Серця світів” наприкінці твору. Починається вірш з опису недолі, що сплалакала ліричного героя. Вона забрала у нього все (“Погасли серця сонячні хорали, Я все забув: і мислі, і слова” [11, 21]). Він говорить, що тепер іде за шляхом недолі, що дає мало шансів на просвітлення (“Тяжку, сувору путь мені вказала Гнівної долі чорна булава” [11, 21]). І він звертається до незнаной сили, що постає у його баченні як вождь і друг. Він просить, щоб хоч тїнь прилинула до нього. Бо сам не впорається врятуватися від “гнівної долі” (“Твою, відійшлий вождю мій і друже, Я кличу знов благословлящу тїнь” [11, 22]). Йому здається, що з приходом того, кого він кличе, він отримає величезну допомогу і його внутрішнє ество знову відновиться (“Допоможи! Нехай душа недужа Священних знову сповниться тремтїнь” [11, 22]). В останньому катрені він обґрунтовує, яким способом його душа знову стане священною. Знову ж таки, з'являється образ “серця світу” як потенційний образ добра, яке хочеться відчуту уже відновленою чистою душею. Він вірить у прозріння, яке настане після того, як відійшлий вождь і друг хоча б кине на нього свою тїнь, яка здатна благословляти новою долею (“Душі осліплій дай, о дай прозріти, Дай бачить обрис неземного дня, О, дай відчуту глибоке серце світу І чуд обітованих настання”

[11, 22]). Він сподівається, що його просьби не залишаться марними і віднайнуть свій відвіт.

У вірші “Попід ногою сніг щодня рипить суворо...” ре-тельно описано справжні реалії природи, що виявляються у епізодичному чергуванні пір року, а саме весни-зими. Твір складається з двох септим, в яких, мовби по-схематичному, чергуються авторські думки про кожен пору: у першому – про зиму, а в другому, відповідно, – про весну. Автор змальовує зиму, як царицю пустелі, як грізну пані, як своєрідний прояв власного страху. Він деталізує усі притаманні його баченню нюанси зими, які, судячи з усього, лякають його з усією притаманною цій порі року холодністю. У рядках ми зустрічаємо сніг, що рипить суворо щодня, холод, що обступив кожен дім, ліси, які не мають мовити ні слова, адже вони “в спокої мертвому”. Автор пише, що абсолютна влада зосереджена у руках морозу і він вирішує настрої людських думок (“Мороз – всевладний цар. Він окував простори І серце студить подихом грізним” [11, 22]). Якщо провести паралель з політичним буттям, то зима символізує у даному світоглядному контексті тоталітаризм. Диктатура, як і в описі – зима, обступає кожен дім своєю нелюдською ідеологією, щодня суворо рипить, закликаючи таким чином людей підкорятися, закутує суспільство у мертвий спокій (тобто у спокій без виявлення істинної життєдіяльності), є царем з необмеженою владою та, закувавши простір у свої грати, бентежить розум. У другій строфі автор запитує янголів весни, коли вони нарешті спустяться з небес та наведуть лад на стражденній землі, яка вже втомилася чекати (“О янголи весни, о племено крилате, Коли прилинете?” [11, 22]). Він вірить, що весна забере у небуття холоднечу, притаманну зимі, дозволить природі розквітнути, зробить природу блаженною та бажаною для існування та, на його думку, для цього достатньо одного священного благого сміху (“І сміхом осяйним Коли розтопите зими холодні шати, Коли постануть знов живуці аромати І залунає благовісний грім!” [11, 22]).

Вірш “По заході сонця”, який сам Михайло Орест назвав “фрагментом”, є верлібром, записаним у певні структурно-змістові рамки. У ньому перетинаються художні та філософські грані, творячи естетичну картину буття. В інтонаційній

художній палітрі переважає смуток, який забарвлює твір після важких філософських роздумів поета. Він починає твір безпосередньо з опису, фактично пов’язаного з назвою твору. Він починає творити настрій вірша (“Світло дня зайшло – і перші снуються присмерки” [11, 22]). Другим рядком він змальовує спокій водної артерії, яка, як і живі організми, спочиває (“Ріка лягла на захід” [11, 22]). Він описує ріку як “без сяйну чорнобілу смугу”, яка лягла між двома високими берегами, які вже встигли прийняти пітьму та зчорніли. Таким чином, ріка постає такою, що піддається владі вечора як організм, що може втомлюватись, залишаючись при цьому незмінною на вигляд. Автор пише, що на тлі небес різьбляться дерева, знову ж таки підкреслюючи, що вони є чорними, як і береги (“Чорні дерева в найбільшій нерухомості, землі відомій, на берегах різьбляться на тлі небес, іще не смерклих, – там, де сонце зайшло” [11, 22]). Тобто, усе природне, яке символізують дерева, застигає, хоч на небі іще визріває постать всесвітнього світила. Далі у творі з’являються слова, які, повторюючись, закінчують вірш. У них автор благає Творця змилюватись над ним і подарувати йому щастя (“О Боже, збережи для радості нерадісний мій дух!” [11, 23]). Тобто, можна припустити, що він просить перевтілити його нинішній сум у щастя на стежині вічності. Це підтверджують наступні рядки, які засвідчують правдиву філософію Орестової поезії. Він закінчує куций опис природи (“А від ріки несуться ніжні і могутні хори жаб” [11, 23]). І от з опису він переходить до осмислення власного буття, яке є скінченним (“Вони лунатимуть ще безліч літ, коли мене не буде” [11, 23]). Тобто, як захід сонця – так і життя – воно завершується. Сама назва вірша є символічною. Вона вказує на настрій вірша, на його зміст, на висновки, які робляться після прочитання поезії. Знову ж таки, автор демонструє оригінальність у структурі написання твору.

Вірш “Приходьте, приходьте, ласкаві гноми!” ущерть сповнений філософськими роздумами про сутність буття, записаними в своєрідному метафоричному обрамленні. Ліричний герой вірша закликає на допомогу в позбавленні від втоми, навіть ціною смерті. Він пише, що його життя уже перетворене на сон, який безперервно дратує своєю дикістю (“Я – в келії чорного

сну” [11, 23]). Він просить від “ласкавих гномів”, аби ті послали його в забуття, щоб він не міг більше страждати своїми ж власними роздумами (“Украдьте від мене тугу і втому І в землю зарийте нічну” [11, 23]). Він страждає, але вірить, що за “чорним сном” його жде просвітлення і він звертається до рятівників, вказуючи їм на наступні дії для досягнення долі (“А потім розбийте камінні пороги, Розвійте гнітючий бран І двері розкрийте” [11, 24]). Завершує вірш він обіцячкою, даною чи то гномам, чи то собі, яка варта того, щоб за неї боротися до останніх сил (“...за ними дорога І день, золотий океан!” [11, 24]) Тобто, єдине, що чекає герой вірша – це дня у всіх йому притаманних життєдайних барвах, який забере колишній смуток у небуття.

У вірші “Весни-цариці злотобарвний трон...” автор змальовує натхненно добродушну картину, що стала реальною після того, як він перейшов тропу зі своїх страждань. Це життєдайний пейзаж, зрошений вагомими життєвими роздумами. Починається твір з опису неповторної гармонії, яка відбулася навесні, дивуючи своєю первозданною природною красою (“Весни-цариці злотобарвний трон Сіяє серед лісу на поляні, Стоять довкола нього кроткі лані І слухають небесний гомін крон” [11, 24]). Далі за змістом з’являється щире зізнання, яке стало відправним пунктом до досягнення щастя (“Я пережив наругу і полон, Я зацілів в убійчій урагані” [11, 24]). Він пише, що можна перебувати душею у цьому казковому куточку. Єдине, що для цього потрібно – це визнати добро за свого поводиря, незважаючи на те, скільки б страждань для цього було необхідно пройти (“Душі, що злomu не сплатила дані, Приснитесь тут найкращий її сон” [11, 24]). Можна трансформувати цю поетичну думку у наступну: душі, яка не підкорилась злу, найліпше. Наприкінці вірша стає зрозуміло, що весь твір, включно з описами надможливої природної краси – це складова шляху до Раю... Автор пише, що душа відновиться до своєї істинної величі, до своєї справжньої гармонійності (“Свій скарб забутий тут вона оновить” [11, 24]). І опісля вона промовить слова, що, керуючись контекстом, є молитвою (“Прадавніх віщувань слова святі Вона згадає, тихо їх промовить” [11, 24]). І завершується поезія трирядковою строфою, з якої стає зрозумілим, що душа піднімається до обітованих небес (“І потім, у блаженнім

забутті Потужно випростає крила сині І полетить до райської святині” [11, 24]).

У поетичному творі “Весно, прийди!” автор зображує весну як надію на скресання духу, як всемогутню володарку людської долі, як всюдисущу юність... Орестова весна – це у переважній більшості не природна, а все ж таки філософська субстанція. Вона – це безперечний символ відродження людини. Поет закликає весну прийти у знедолену мить, врятувавши та подарувавши шанс на вічне життя (“З мурів недолі, з обіймів біди Виведи душу в сади Многоцвітні!” [11, 25]). Він щиро відданий весні, в’ялячи, що вона здатна практично на усе, що стосується людського переродження, становлення всесвітньої істинної гармонії (“Чарами світлого квітня Дух відроди!” [11, 25]). Він ледве порівнює весни з чимось вищим, бездоганнішим, правдивішим, могутнішим, ніж просто порою року (“Хай дару твого животворча, божественна щерть Скорботу поборе і смерть” [11, 25]). Автор пише, що весна, на його думку, здатна навіть повернути людину до її минулого, тобто своєю неповторною гармонією дати можливість зробити стрибок у часі, даруючи замість ностальгії справжнісіньке буттєве щастя (“Хай доли засяють привітні Як сяли колись” [11, 25]). Поет настільки підносить весну, що, здається, уже немає нічого неможливого, щоб вона, живодайна, не могла зробити для людського та загальносвітового порятунку. Він думає, що вона, відроджуючи природу, здатна відродити уже прожитий ним найкращий буттєвий клаптик життя (“Хай брами розкриються чистих узлісь – І юність моя в ареолі блакитній Вийде з печер погребових, нещезла, Вийде, воскресла!” [11, 25]). І, завершуючи думку про сутність весни, письменник підносить до апогею її здатність як відроджувачки природи. Він просить, аби вона дарувала йому, вже змолоділому, право ввійти за поріг найзаповітнішої будівлі – за поріг вічності (“Вийде на лоно ликуючих лук І хай з твоїх люблячих рук Вічності прийме причастя На межах квітчастого щастя, Де дишать твої нев’янущі сади” [11, 25]). І останній рядок, співзвучний з першим, знову закликає: “Весно, прийди!” Після її явлення збудеться усе, чого бажає людська душа.

У вірші “Як гураган, що рветься на розлоги...” Орест намагається збагнути, яким буде його життя у підсумку. Як він його

проживе? Як відгукнеться і на що буде схожим його складне земне існування? Він пише про два варіанти, які аж ніяк його не влаштовують. У першому він уявляє своє життя бурєю, що безугавно тисне на буденний спокій і відбирає жагу для життя (“Як гураган, що рветься на розлоги І у сваволі дикої снаги, Безмежно лютий, б’ється в береги Озер понурих розпачу й тривоги” [11, 25]). А другий, сильно схожий за змістовою та інтонаційною заглибленістю на перший, але вже з натяком на нечіткість буттєвої істини (“Як громовиця, що, сліпа і тужна, лютує у розгоні темних сил І хмарами, вагою вогких тіл, Стрясає обрій злобно і потужно” [11, 25]). І перший, і другий варіант – як реалізації природних стихій – є божевільними. Хоча вони і сповнені певних гарячих, навіть можна сказати вогнених почуттів, проте у них немає жодного натяку на гармонію. А це абсолютно не влаштовує поетичну душу. Вона не може жити у злобності, бо має іншу прикмету для майбутнього (“Невже ти так минеш, моє життя?” [11, 25]). Поетична душа мріє про долю, надиктовану та реалізовану в добрі (“Волю я ласкавість і безвітря, І тиху осінь, цвіт і дар буття” [11, 25]). У вірші осінь асоціюється з добродушною самотністю, яка скидає з плечей тягар буття. Жовтоволоса пора промовляє спокоем і може стати чудовим завершенням життєвих жнив (“Іду я на її принадний голос І тане непоборна тягота І супокою золотистий колос Росить і пестить тепла самота” [11, 26]). Тобто, ідеалом для Ореста є просте мирне існування, сповнене невибагливими життєвими радостями, а не життя за мінливими законами стихії.

Вірш “Лісові” є знаковим та типовим для Михайла Ореста. Він, за спогадами його сучасників, мріяв, аби колись його назвали “поетом лісу”. Він вбачав в образі лісу щось вище за звичайний куток природи. Це і місце для усамітнення, це і місце для роздумів, це і символ єднання духу людини і духу природної величі. Він називає свій ліс “батьком”, таким чином вважаючи, що він є похідним від нього (“Привіт, привіт тобі, о мудрий отче!” [11, 26]). Він приписує лісу таку рису, як мудрість, підкреслюючи цим, що у лісу є чому повчитися. Він любить ліс і хоче у нього вернутися, залишившись з ним (“В твої обійми я вертаюсь знов: Душа моя з твоєю злитись хоче” [11, 26]). Автор пише про свої почуття до лісу, про істинну повагу до нього

як до батька (“Я – в світлім захваті, я – весь любов!” [11, 26]). Він самого себе називає “блудним сином”, який, зневажений усім світом, вирішив вернутись до отчого дому, де хоче бути прийнятим (“Я зніс усе, – і нині, блудний син, Благаю: о, введи мене в відрадну, Ласкаву таїну твоїх глибин!” [11, 26]). Він підкреслює, що ліс для нього – це великий всесвіт, у якому можна жити, у якому треба жити і для якого треба творитися (“Хай буду в кронах думати високих І говорити в лепеті листків, В квітках радіти і в могутніх соках Дрімати тихо до кінця віків!” [11, 26]). Можна зробити висновок, що кожна галузинка у лісі для Ореста щось символізує, вона окрилює його і дає змогу дивитися на світ під власним авторським, нетиповим для інших, кутом зору.

Поезію Михайла Ореста слід розглядати як феномен, нерозривно пов’язаний з розвитком всієї української літератури. У його творах проглядається явне поцінування естетичного багатства, що, зберігаючи свою первинну структуру, відкриває перед читачами класику думок. Керуючись тлумаченням Орестових віршів, можна відкрити художній світ поета, відчутти переживання, колізії, пристрасті, що вирували у його індивідуальній творчій свідомості. Завдяки якісному тлумаченню стає зрозуміло, яким чином світ впливав на письменника і як письменник хотів впливати на світ.

Список використаних джерел:

1. Астаф’єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. – К.: Либідь, 1998. – 234 с.
2. Бросаліна О.Г. Художньо-естетичні засади неокласицизму і творчість Михайла Ореста та Ігоря Качуровського: Дис... канд. філол. наук. – К., 2003.
3. Гординський С. До історії видання першої збірки Михайла Ореста “Луни літ” (Матеріали і спогади) // Гординський С. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади. – Львів: Світ, 2004. – С. 214-220.
4. Державин В. Поезія Михайла Ореста і неокласицизм // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – К.: Либідь, 1993. – Кн. 2. – С. 225-248.
5. Ільницький М. Українська еміграційна поезія / М. Ільницький. – К.: Український письменник, 1995. – 105 с.

6. Качуровський І.В. Творчість Михайла Ореста // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1992. – Т. 15. – С. 147-166.

7. Кириєнко Н.М. Естетична система Михайла Ореста: Генеза, творча реалізація // Атореф. Дис. ... канд. філол. наук. – К.: Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, 2006. – 25 с.

8. Кириєнко Н. Традиційні образи в поезії неокласиків // Філологічні науки. – 2008. – Вип. 12. – С. 220-225.

9. Ковалів Ю.І. Михайло Орест: варіант неокласики крізь призму ідіостилю // Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика: Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – Вип. 18. – С. 11-16.

10. Кошелівець І. Подвійний портрет з постскриптумом (Михайло Орест і Володимир Державин) // Березіль. – 1993. – № 3-4. – С. 20-27.

11. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / Упор. та авт. передм. С.Павличко. – К.: Основи, 1995. – 526 с.

12. Павличко С. Михайло Орест, поет лісу // Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / Упор. та авт. передм. С.Павличко. – К.: Основи, 1995. – С. 3-12.

13. Слабошпицький М. Молодший брат. Михайло Орест // 25 поетів української діаспори. – К.: Ярославів Вал, 2006. – С. 404-435.